

E

S

Litterär Tidning.

N:o 35. Onsdagen den 1 Maj.

1839.

Till

Akademiens Rector Magnificus

Herr Profess. ELIAS FRIES

af

Smålands Nation

d. 17 April 1839.

Horatius,

Dig, Du man af snille och milda dygder!

Gifver varmt sin hyllning en krets af unga,

Som från hemmet förde till Ljusets strider

Minne och kärlek.

Skön Din äras Lagrar, som stå i Blomning,

Räkna Anors frejdade glans från Blommor

På vår hembygdgs icende fält, der Saga

Talar om ära.

Högre mål för lifvet än Ditt ej finnes;

Sällan hinner det så som Du en dödlig:

Att i forskning skapelsens djup och skönhet

Fatta och tälja.

Likt den höge Linnés Ditt namn, kring verlden

Förft på ryktets segrande vingar, firas,

Hvar den finns, som forskar när vårens blommor

Glöda i färgprakt.

Kärlek offrar sin gård; Din Bild han viger

Här bland äldta minnen, som vänligt blicka

Ned på oss som lefde de än — de store

Lärande Visdom.

Ja de lesva — lesva i evig ungdom

Tacksamt uti Ynglingens bröst, i Häfden,

Der allt ädelt och stort, der snillet kransar

Aldrig förvissna.

När en gång Din stämma ej mera tyder

Vårens runor — Skaparens rika tankar,

Och när lifvets sol i din afton famnat

Vestliga Gullmoln, —

Skall det yngre slägte, som då får fira

Här på minnets stränder sin Ungdoms vårfest,

Glädjas är dt arvet af dagens skönhet —

Minnet och Bilden.

— nn —

Litteratur.

Ecclesiastik Tidsskrift, utgivnen af C. E. Fahlcrantz, A. E. Knobs och C. J. Almquist. 1839. Första Häftet. Jan. — Mars. Uppsala. Lessler och Sebell. 1839. 60 sidd. 18 kr. banco.

Denna nytt ukomna Uppsalska quartalskrift för Theologianehåller: Om sambanden mellan Theologiens vetenskapsgrenar. Meditationer öfwer den theologiska encyklopedien, af A. E. Knobs, Försök att besvara några af tidens frågor till Kyrkan af Fahlcrantz (endast början), Annaler af Svensk och utländsk litteratur [Hases Kyrkohistoria, Bälter om Kyrko-ceremonierna; Herdbabref till Göteborgs Stifts wörd, præsterkap af Wingård, Predikanter och kritiskal af Rogberg, Thomanders Cateches; — Die poetischen Bücher des alten Bundes von H. Ewald, 3er Theil. Gött. 1836. 1 Th. 6 gr. — Handbuch der hist.-krit. Einleitung in das A. L. von Hävernick. Erlangen 1836, 37. 1 Th. 3 12 Th., Olschansens Commentar, Misch System der Christl. Lehre. 3 Aufz. Bonn 1837, 1 Th. 22 gr.; Guericke's Kirchen

geschichte), Ecclesiastika Handlinger. — Den förf. ska afhandlingen är en förtäfflig, ganska redig och bestånd i ciagrof af den Theologiska Encyclopedien, sasom modbild mot den Schleiermacherska, hvilken Reuterdahl i sin "intressanta och lärorika" Inledning fölit, och som förf. med stål ogillar. Förf. har upptagit den gamla syrdeningen och öfverensstämmer i åttafligt med Hagenbach [Encyklopädie und Methodik der theol. Wissenschaft. Ep. 1833]. Se här planen:

I. Exegetisk Theologi.

1. Isagogik

- a. allmän. Kanonik och Kritik.
 - b. speciell.
- #### 2. Exegetik.
- #### 3. Biblisk Theol.
- a. Bibl. Dogmatik och Ethik.
 - b. Bibl. Historia.

II. Dogmatisk Theologi.

1. Dogmatik

2. Ethik.

3. Apologetik

- a. Apologetik.
- b. Polemik.
- c. Gnostik.

III. Hist. Theol.

1. Dogmhist.

- a. Patristik
- b. Scholastik
- c. Symbolik

2. Cult. Hist.

- a. inre cult.
- b. yttre cult.

3. Kyrko-Hist.

IV. Prakt. Theol.

1. Om Religionsundervisningen.

- a. Wetenskapliga. Methodologi.
- b. populär. Käretik och Homiletik.

2. Om cultus = Litrentik.

- a. inre cult. = Aktistik, Casuistik, Idiotik.
- b. yttre cult. = Liturgik.

3. Om kyrkoförättning och Kyrkostyrelse.

Af de Encyklopedier vi kommit i tillfälle att läsa t. ex. Plauck, Rosenkranz, Schleiermacher, Hagenbach, Syro (i Theol. Sind. u. Krit.) har ingens grundritning till den grad tillfredsställt os. Särdeles orimligt föreföll os altid, sasom vi på ett annat ställe visat, att Exegetiken af Schleiermacher ställdes under Historiska Theologien, och Bibeln således wore en blott historisk urkund. Andra anmärkningar att förtiga. Afhandlingen, werkligen en af de yppersta på svenska under sednare tider, shall ersätta en Recension öfver Reuterdaahls Inledning. Tanken är lycklig, dels dersöre att förf. går positivt till väga, ej negativt och destructivt, dels dersöre att den Reuterdaahlska bokens enda fel är des absoluta hyllning af Schleiermachers i Kurze Darstellung framställda åsifter. — Prof. Zahlerantz ernar, att dömma efter början af hans afhandling, besvara frågorna om prestihildningen och Religionse-

frideten, nu har han uppträdt mot Geyers fördran af Scholans emancipation från Kyrkan. Derned menade Geyer ej, att scholan, bildningen, skulle bestias ifrån all bildnings grund, den religiösa uppfoskan, han twärtom verkar på många fällen att all bildning bör utgå från Gudsfruktan; Geyer menade, att lärdomsscholan ursprungligen var gjord för de andligas bildning, men att folks barn äfven borde få delta i dessa lärdomsskolor, utan att behöva läsa latin, grekiska, hebreiska och Theologi, att på en högre grad af utveckling de som fortsatte studierna borde få samma bildning, eningen de ärnade bli prester eller icke, och alltså lärdomsskolan upptaga nya läroämnen, moderna språk o. s. v. i stället för grekiska och hebreiska, som kunde inhämtas endast af dem som det önskade; widare var hans mening, att skollärarna icke borde behöva lemnna skolan för att belasta kyrkan. Dernemot anmärker na. Förf. att kyrkans idé, Guds rike på jorden, måste vara grundsiden för all samhällselig werksamhet och inrättning, att all bildning bör vara i wiss mening presterlig, ty alla kristna är prester; att en emancipation från kyrkan dersöre wore andlida, "att qualiteten af den Theologiska kunskap, som vid Gymnasierna meddelas och som fördras för fullständigt Academiske ledamotskap, visserligen ej öfverstiger det billigaste mätter af en grundläggning för allmän embetsmannabildning," — "anser man åter latin och Grekiska hufvudsafligen för blifvande presters skull i skolor och Gymnasier meddelas, så har man om den classissa lärdomen eller studiets egna värde ett ringa begrepp — och i sådant fall skulle vi vara tackslamma, att prestestudiet räddar åtminstone en del deraf. Då återstode egentligen blott Hebreiskan, hvars allmänna länening i Gymnasierna med något skull kunde anses sasom ett sacerdotalistiskt twäng. — Den andra anmärkningen skulle föranledas af frakten för lärarnas egen partisinnne. Men af hvad skull skulle detta vara öfvervägande, då den wida största delen af Gymnasie- och Skollärare icke är prester? Ut många af dem är i en gång blifvit det, bör ej välja ett ända till partifititet segradt nit för de presterliga studierna, och aldrinist synes här tid berättiga till en sådan farhåga. — Den tredje svårigheten påtägs ligga deruti, att Skollärarna genom rättigheten att beräkna dubbbla tjänstår, förlades att rigta sin häg åt befordran i församlingens tjänst, och dersöre dels under selskapsföltiden försas i sin odelade lust att gagna skolan, dels lockes att förtidigt lemnna en werkningskrets, der deras arbete är fruktbarast. Om dock en sådan olägenhet fundom skulle inträffa, så torde den dock i allmänhet mer än motsägas af Skolans härigenom lättrade befrielse från förrädrade eller utträddade lärare, så länge utvägar ej finnas till pensioner eller emerititbörner. Det wore således snarare kyrkan, som här borde önska en emancipation från Skolan, om ej erfarenheten misade att mången, hvars krafter börra svika för Skolarbetet, likmäl äger dem tillräckliga och lyckligt utbildade för de ställare pastorella besättningarne." — Mot Annalinnarne kan anmärkas att de är för korta att vara recensioner, för långa att vara noticer, och anmälta för så böcker. Särskilt mot Annalan af Guerike dristar Nef. anmärka att den blifvit nog strängt bedömd eller ej med tillbörligt och väl förtjent bisäck omfattad. Nef. finner den ingalunda sakna objectivitet och intoleransen kunna vi just icke finna; dersom är den i många afseenden aldeles förtäfflig. — Vi önska slutligen deana

Widräkning och Reform. Beträckelser i singelset af en Sverigefinskt Statsfänge. Stockholm, Hjertia. 1839. 311 s. 8:o.

En ny anspråksfull skrift af den store förf. Den kan med rätta räknas till det anspråkstulla slaget, ihy att en af bokens förnämsta system tyckes ligga uti att nedräkta Geijer och hans teckning af frihetstiden, hvartill förf. i tid och otid återkommer, liksom förtretad, att fördelen blifvit så knapp, e-huru viljan vänt warit god.

På det vi ej må förebrås för en ensidig afvöghet mot en skrift, som säkert blir föremål för mångas förtjusning och recommendation, anse vi oss böra tillkännagiswa, att vi ingalunda hata offentligheten, utan med vise läst så väl denna Widräkning, som de sega "Bidragen," så vidt de värde författare hållit sig vid sak; men de lumpna anspeleningarna och fidohuggen, den professionella chikanen, som överbryggt till yrke och natur, kunna vi aldrig förena oss med. Vi hoppas, att den ryst men säkert framgående "reactionen" ej skall sakna tolkar för den sanna friheten, som öppet uttala sin missbelåtenhet med det passquillartade skrifftäten. Eller är det så omedeligt att nationens ögon kunna öppnas och den lösliga liberalismens "menlösa dagar" försu inna och räknas till summan af förgängna tiders bittra erfarenhet.

Att göra reda för bokens innehåll är icke det lättaste. Vi sa författare hafwa en gifven fördel genom svårigheten att reda och uppställa deras anföranden. De åro derigenom så mycket mera skyddade för wederläggning.

I det historiska hade vi ej af denne författare väntat så mycken skefher. Det var oförmodadt att se honom deri tävla med förf. till "Bidragen." Allt ondt, ända ifrån Sturarnes tid, har sin rot i de "dynastiska intressena." Åsven frihets, siden bestyldes för öfwerdrifven royalism. Att följa förf. i alla hans historiska framställanden wore här olämpligt. Vi visar ett exempel, som visar att boken är med lätthet författad. Det heter s. 209, att "ständernas motsträfvighet 1786 bragte Gustaf 3 och hans gunstlingar till påfunden två år därefter, att inveckla riket i krig, för att betäcka konungens enskilda deficit med de summor, krigets utörande spelade i hans händer." Har då ej vår sakunnige förf., som med sådan suffisance klandrar åsven "den widberönde", hört talas om den af flera framställda förmordan, att affligten med 1786 års riksdag var just att upptäcka hvad man å ryska sidan före hade obehilf tilkets fökerhet taga nödiga mätt och steg, e-huru Konungen snart fann sitt mißtag i affeende på nationens, och enkannerligen Riks-dagspluralitetens, tankar och tillgivwenhet. Ifr. t. ex. Heml. Handl. II. 61. Var det icke stål att här begrunda s. 224 i det med ifwer studerade Litteraturbladet?

Men boken innehåller icke blott Widräkning utan åsven Reform. Den pretentiöse "reactionen" tyckes hafwa öfvergett, att åsven något "positivt" måste framläggas. Förf:s reformförslag är vist lika goda och bättre än många förrut såna int meddelade; men allt visar, att detta ej är hans starka sida och att hans utmärkta naturgåvor ej med förfärlek vändt sig till den positiva sfan.

Inventarium Curiae Tynnelsö anno MCDXLIII.

Af J. H. Schröder. Ups. 1839.

På K. Bibliotheket i Stockholm finnes en handskrift under titel: *Liber Ecclesiae Strengensis*, hvilken innehåller åtskilliga bidrag till Strengnäs Stifts historia före reformationen. Ur denna samling har Utg. till meddelande utvalt ifrågavarande Curie Tynnelsö repertum pro me Erico Birgeri Episcopo Strengensi. Skriften är icke utan betydelse för semtonde seklets culturhistoria genom de upplysningsgar den lemnar om tiden privatif och husliga förhållanden, samt har desutom vunnit fördikt värde genom Utg:s lärda och interövanta anmärkningar. Det wore en vinst, om dörliga medeltids-documenter ofta illustrerades af kunnig man. Den som läst afhandlingen *de luxu aulae Magni Smek* i Vet. Soc. Handl. kan icke annat än med begärighet mötse flera likartade uppsatser af samma hand.

Erik Birgersson var Bisop i Strengnäs 1443—1449. Han kallas vanligen Erik Skryiare. Fadernamnet har fört genom denna urkund blifvit bekant. Peringskiöld och Ryzelius räkna honom till Gyllenstiernska ätten. Utg. sätter dock ingen lit till denna uppgift, utan anser hans börd ovis. Uggla (Rådstångd III. 55.) har dock gjort påminnelser mot Peringskiölds mening. Stamfadren för Gyllenstiernorna var Ericus Eriks son, som inkom från Jutland (de Jucia, sager Ericus Olai) och blef Carl Knutsons mäg. Det torde böra anmärkas att i Stiernmans Höfdingamimne I. 325 läses: Ericus Erikson war "gjist med Christina Bonde, Carl Knutsons dotter med des andra gemäl." Utg. till Scriptt. r. Suec. skrifwa deremot: *Matrimonio sibi junxit Christinam, Caroli filiam, ex prima uxore unicam.* (Ser. rer. Suec. III. I. 156, 161.)

Pastoral-Theologie af Dr. Claus Harms. Första Boken: Predikanten. Översättning (af Holmgren, jemte porträtt af Harms.) Stockholm 1839. Förl Subscrib. I: 16 B:co.

Harms är ett stort namn. Född 1778 i en by i Holstein, son af en mjölnare, helse efter fadrens död mjölnare och värdshusvärd till sitt 19:de år, då modren sålde gvarnen och Harms började studera, blef sedan prest och är nu sedan 1816 Archidiaconus i Kiel, oakadt han erhållit kallelser till Evangelisk Bisop i Ryssland och till predikant i Berlin efter Schleiermacher, hvilka han afslagit. Hans predikaningar *Winter-postille*, *Sommerpostille*, *Neue Winterpostille* hafwa väckt mycket uppmärksamhet och genom deras anda och kraft verkat mycket godt. Nest bekant blef Harms 1817 då han vid reformationsjubelfesten uppträdde med 95 Theser, som slogos upp på kyrkdörren i Kiel, hvilka genom supernaturalistisk ensidighet gafvo anledning till en mångd skridsskrifter. Såsom skrifställare är han lissig, original, en man af sjuelle och brinnande tro och protestantiskt nit. Hans personlighet är ålswärd och ålskad, till bewis hwarpa kan tjena, att hans församling i glädjen öfver att få behålla honom hos sig, då de öfwanåmda kallelserna afslagos, för subskriptionsmedel inköpte åt honom ett väl inredt hus.

Köster och Hüssell de utmärkta af de mäste pastoral-Theologiernas författare besittar en wetenskaplig hållning; Harms har deremot huvat en rhetorisk metod och framställt hela pastoral-Theologiens innehåll (Homeliik, Catechetik, Liturgik och Själawards-lära) i form af Tal, (icke föreläsningar, ty Harms är ej professor,) för S. M. Candidater hemma i sitt hus wijs astuar i månaden. Genom denna form har Harms haft tillfälle att lifvad och lifvande framställa wetenskapen utan wetenskapens rufning. Boken är såsom för sin lifvande verkan utmärkt läsvärd; fast den icke gör de wetenskapligt hållna läroböcker af de omnämnda umbärliga, och ej saknar sina utvecklingar från ämnet och sina paradoxer, de förra lätts irakade vid ett rhetoriskt föredrag, de sedan lätts irakade för suilrika män, såsom Harms. Vi vilja ej ingå i en speciell rec., emedan den kompetentaste domaren deröfwer, Professor Knös, som haft inseende öfver bokens översättning och tillagt noter, lämpliga för Svenska kyrkan, i en väl skriften Inledning tråffande recenserat arbetet, och recommenderat det.

Af Guerikes Handbuch der Kirchen-Geschichte, dritte Aufl. 1838, är en Svensk översättning nyligen lagd under presen. Arbetet, utgörande två starka band, utgisnes i Sex Häften a 200 sidd. Bokens utmärkta värde bewisas icke blott deraf, att tre stora upplagor under de fem å som försuntit sedan den först utkom varit i Tyskland, som annars är så rikt på Kyrkohistorier, behörliga utan af des intre förfatraden: grundlighet, fullständighet, klarhet i anordning, objectivitet i framställning, noggrann hänvisning till fältorna och litteraturen och en varmt lutherisk renländig anda, lika friljd från fanatism som indifferentism, pietism som rationalism. Den store Neander är så i alt författarens förebild, att man fallat arbetet ett "sammandrag ur Neanders Kyrkohistoria." Den torra, ojemna, färglösa handboken af Engelhardt, hvars wiktiga fjerde del aldrig ty vårr blifvit översatt på Svenska; den ubjectiva, rationalistiska och ej nog fullständiga af Hase översatta, med alla sina förtjenster, i det hela icke Guerikes Handbok, hvilken trovärt enligt utländska och svenska renländiga Theologer (Nationalisterna hafva af partisine gifvit sidohugg) anses för den bästa Handbok i Kyrkohistorien. Översättaren har sökt ge en både mera svenska och mera trogen översättning, än övers. af Engelhardt och Hase lemnat.

Den Äldre och Nyare Litteraturens Historia. Föreläsningar af Fr. v. Schlegel. Utgitna efter andra mycket tillbokta Originalupplagan af 1822. Tvenne delar. Stockholm. Högström. 1838 — 39.

En förtäfflig filosofierande översigt af werlds-litteraturens, särdeles Witterhetens, utveckling, sin författares mästerwerk, så väl genom de nya, förärtade ässterna, som genom framställningens fulländning. Detta arbete har brutit banan för en no, diupare framställning af Litteraturens Historia, och är, om och med wijs den nya Folans öfverdrifter i uppställningen af wijs författare, annu icke översprådd.

Cöllin och Mariette. Komedi i En Akt. Stockholm. Höbergsta Bokr. 1839. 60 sidd. 12:o. 12 fl. b:co.

Ett Svenskt Original; en liten dramatiserad Novell, särdeles lämplig att uppsöra på Sällskapsmechur.

Utländsk Litteratur

Worlesungen über die Geschichte der Poesie gehalten in Dresden und Berlin im Jahre 1837 von Fortlage. Stuttgart. 1839. 2 Th. 432 sidd. — Boken är en intressant läsning, så väl för stilens poetiserande kolorit, som för innehållets nyhet. Den sväbssätter sig nemlig mest med Orientens poesi, hvilken först af Schlegel och Rosenkranz fått sitt egna kapitel i poesiens Historia; även innehåller den hvad ingen slik bok förr innehållit nämligen en Anthologi. Såsom bokens fel räkna vi des ofullständighet, ty förf. har högst obetydligt att orda om den moderna poesien, åfwensem han ur des rika blomsterårdar icke plockat en enda blomma. Det rhetoriseringe manéret har dock hindrat beständhet i omdömen och gjort alt, som skal säga på speculation, tätt swävande, såsom osta händer i Ostforne. Bokens innehåll är: Idealernas karakteristik, China, des ursprung, des sedan poesi, Egypten, Persien, Indien, Ramajan och Mahabharata, dramat, Loriken; Grekland, Homerus, Grekiska Loriken och Tragödien; Rom; Judeen, Psalmerna, Profeterna, Hoga Wisan, Hjoh; Christna kyrkans poesi; Arabien, Muhammad, Montenebbi; Persien, des Epos, des kärlekshistorier, Sofism; Norden, Osian, Eddan; Tyska, Engelska och Franska Sagokretsen; moderna Tragödien, Kärleksidealer, des motsats, den moderna Grekisheten, Humorn, germaniska karakteren såsom europeisk grundtyp. Anthologien innehåller stocken ur Chinas och Indiens poesi, ur Grekiska dramat, psalmer af Methodius, Gregorius I, Damiani; ur Hamasa, Koron och Montenebbi, Saadi, Hafiz, Eddan, samt Heloisas första brev till Abälard.

Hwazehand.

Inskrift på en grafsten på Adelsö*) Kyrkos gärd.

On Jord denna helgedom aktat!
Omslut den så väntigt så fakta,
Det ädla du här uti famnen
Det är af en menniska hamnen.

*) Adelsö socken utgöres af några öar i Mälaren, Adelsö och Björkö ihynnerhet med många historiska minnen.

Gefle, hos A. P. Sandin.